

בדצמבר 1988 יצא לאור ספרו של פרופ' זאב בן-חיים, **תיבת מרקה** והיא **אסופת מדרשים שומרונים**. להלן דברים על טיבו ועל שמו של הספר מתוך המבוא שכתב המחבר (עמ' 14-15):

כ"י ש - בספרו הערבי 'מולד משה' את המשפט: ומשה צבע בכיור סימניה שבעה ירחים. מלת מימר כשהיא בכותרת לכל חיבור שהוא, בייחוד בתוספת מן לפניו, משמעותה הרגילה היא חיבור בכתב, בדומה לשם 'מאמר' בעברית.

לפיכך רחוק להניח כי בעוד הארמית מדוברת נעשה שם כללי זה לשם פרטי של יצירה ספרותית אחת מסוימת, כל שכן שכך יצא השם מתחת ידי המחבר. זה הביאני לומר את הסברה, כי ייתכן שבשם תיבה בשומרונים חל מעתק משמעות מן המוחש 'ארנ' אל המושאל 'מלה כתובה', בדומה לעברית, ומכאן אל 'מאמר כתוב', כמו בערבית קול, מקאל, וכדו'ך זו היה אפשר שיתייחד לשם המקור הזה.

ברם, ההשתלשלות המשוערת הזאת אין לה חיוק ממקום אחד בספרות הארמית של השומרונים. לפיכך חוזר אני בי מסברתי זו ונוקט את המשמעות כפשוטה: ארנ. משער אני שמצא סופר קדמון באחד מבתי העדה בדמשק (ה, ק, ו) ש מוצאם ממנה (!) תיבה ממש, שנצפנו בה כתבים שנתייחסו למרקה. הסופר לא חשבם חלקים של חיבור אחד, אף לא אמר זאת בשום מקום, שכן חמישה מתוך ששת הספרים יש להם שמות בפני עצמם. אבל בעצם העתקתם לתוך כתב יד אחד גרם שייחשבו הספרים לעושים יצירה אחת. בבחרי אפוא לחזור אל השם ותיבת מרקה מבקש אני להדגיש כי לא מאמר או חיבור אחד לפנינו, אלא חיבורים אחדים שקובצו יחד, תחילה בתיבה אחת ולבסוף בכתב יד אחד, וכך נספרו דור אחר דור.

המקור כמות שהוא לפנינו, על שני ניסוחיו הנבדלים, הוא לכאורה יצירה אחת מחולקת לשישה ספרים. חמשת הספרים הראשונים דומים זה לזה באופיים, היינו הם כוללים תיאורים מורחבים של סיפורי התורה ודרושים שנתלו בפסוקים מפסוקי התורה.

הספר הראשון, הקרוי ספר המופתים ('מכות מצרים), מספר ביציאת מצרים, באחת עשרה המכות שנתנסה פרעה. הספר השני דורש פסוקים משירת הים. הספר השלישי, אם נשתמש במונחים המקובלים בספרות היהודים, אינו מדרש אגדה, אלא חיבור שתכליתו ללמד מצוות עשה ולא תעשה. הללו נלמדות מן האזהרות (=הקללות) שפורטו בקיצת ('פרשת) 'וידבר משה והכהנים הלוים' (דבי כו-ט-כד) באופן שכל אזהרה נעשית בניין אב למצוות שנמנו. הרוצה יכול להגדיר ספר זה מדרש הלכה. הספר הרביעי דורש את שירת האויז הקרויה שירתה רנתה. שירה זו מעמד מיוחד לה בעבודת הקודש של השומרונים. הספר החמישי הוא תיאור דרמתי של מות משה. אכן קשה לראות בצירוף חמשת הספרים לאחד חיבור מבונה כך מעיקרא, אבל יש בכל זאת רקע משותף לכולם, והוא דרישת הכתובים בתורה. כנגד זה הספר השישי אין תכליתו לדרוש פסוק מן התורה, אלא ענינו לגלות צפונות עשרים ושתיים האותיות שהן 'יסודות מלי העברית'. בקיצור, זה מדרש אותיות, בדבר ערכן המספרי ומה שגלום בהן מרמזי התורה ומסודות העולם.

כל אותם הספרים נתייחסו למרקה, גדול סופרי השומרונים, שפעל במחצית השנייה של המאה הרביעית. היה אפוא בן זמנם של אמוראי ארץ ישראל וכתב בלשון הארמית. מתוך החנחה שהספרים הללו עושים חיבור אחד נתקבל במחקר השם 'מימר מרקה', ויש לו אחיזה בכותרת כ"י ל. הדא כתאב אלמימר אלו. ואולם ברשימת הסופר הקדמון בסוף הספר השישי, שעברה אל כל כתבי היד המאוחרים ונמצאת כבר בכ"י ק הקדמון מכולם, כונה המקור בשם תיבת מרקה, ובתרגום הערבי שם ספינה מרקה. בשם הזה הביא ממנו ישמעאל הרמחי - בן מאה הטי"ז, בן זמנו של סופר

בית האקדמיה

אבל על פטירתה של

מירה שמרוק ז"ל

ומשתתף בצערו של פרופ' חנא שמרוק